

Киреенко Е. В. Репрезентация понятийных признаков концепта *любов / кохання* в украинской фольклорно-магической картине мира / Е. В. Киреенко // Когнитивная лингвистика : новые парадигмы и новые решения : сб. ст. / отв. ред. М. В. Пименова. – Серия „Концептуальные исследования”. – Вып. 15. – М. : ИЯ РАН, 2011. – 896 с. – С. 612 – 618.

Е.В. Киреенко
Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко,
Украина

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПОНЯТИЙНЫХ ПРИЗНАКОВ КОНЦЕПТА *ЛЮБОВ/КОХАННЯ* В УКРАИНСКОЙ ФОЛЬКЛОРНО-МАГИЧЕСКОЙ КАРТИНЕ МИРА

В современной лингвистике значительное место уделено изучению концептов, в частности имеющих непосредственное отношение к сфере внутренней жизни личности. Украинский языковед А.С. Зеленко отмечает, что филолог познает эмоцию (чувство) на основе вербализированной повседневно-бытовой (языковой) модели мира в процессе обработки толковых словарей, а также художественной и мифологической моделей мира на основе анализа мифов, фольклора и текстов художественной литературы [4: 32].

Под языковой картиной мира понимается «совокупность знаний о действительности, отраженных в сознании человека, группы людей или общества и запечатленных в языке» [8: 5]. А.С. Зеленко подчеркивает необходимость разделения языковой (повседневно-бытовой) и фольклорной (мифологической) картин мира [3]. С ним солидарен и российский лингвист Е.В. Урисон. Анализируя проблематику семантики, ученый демонстрирует существенные различия между знаниями, зафиксированными в мифологической картине мира, и бытовыми представлениями. Выражая мнение, что знания, которые имеются в мифологической картине мира, архаичные и уходят своими корнями в древность, автор акцентирует плодотворность сравнения фольклорно-мифологической картины мира с языковой [18: 3-21].

С одной стороны, фольклорно-магическая картина мира отражает особую концептосферу, особое отношение к миру. С другой – любой творец заговорного текста также является языковой личностью и воссоздаваемая им картина во многом совпадает с картиной мира других носителей языкового сознания. Задача настоящей статьи состоит в выявлении таковых совпадений на примере анализа понятийной структуры концепта *любов/кохання*. В качестве источников материала выбраны толковые словари украинского языка, а также заговорные тексты украинской магической традиции.

Под понятійними понимаються «признаки, актуалізовані в словарних значеннях в формі сем слова – репрезентанта концепта» [7: 314].

Розглянемо понятійні ознаки концепта *любов/кохання* на матеріалі тлумачих словарів.

Слова *любов/кохання* в українському мові є багатозначними. В словарях наводяться від двох і більше їх тлумачень:

«КОХАННЯ: 1. Любов, любовна страсть. 2. Любимий предмет; возлюблений або возлюблена. 3. Воспитання, виховання, виховання (дітей, тварин, рослин)» [10: 294];

«КОХАННЯ: 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; закохання (у 1 знач.). // Особа, що викликає таке почуття; кохана людина. 2. Те саме, що любов у 2 знач. 3. Дія або стан за знач. *кохати* 1. Почувати, виявляти глибоку сердечну прихильність до особи іншої статі. 3. Дбайливо вирощувати, плекати що-небудь, ходити коло чогось. // Старанно доглядати що-небудь. // Виховувати, ростити когось-небудь, старанно доглядаючи. // *перен.* Виношувати, плекати (намір, думку тощо). і *кохатися* 1. Почувати, виявляти один до одного глибоку сердечну прихильність (про осіб різної статі). 2. Виявляти замилювання до когось, чогось-небудь, захоплюватися, любитися кимсь, чимось; любити. 3. Виховуватися, рости (зазвичай у достатках, у розкоші)» [1: 459; 11: 313; 16];

«ЛЮБОВ: 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; кохання (у 1 знач.). // *перен.* Той, кого люблять (у 2 знач.). // Стосунки між чоловіком і жінкою, викликані сердечною прихильністю. // Інтимні стосунки з особою іншої статі. 2. Почуття глибокої сердечної прихильності до когось, чогось-небудь. // Глибока повага, шанобливе ставлення до людини. // Глибока приязнь, викликана родинними зв'язками. 3. Інтерес до чогось-небудь. // Внутрішній, духовний потяг до чогось-небудь. // Пристрасть до чогось-небудь» [1: 499; 11: 564; 16];

«КОХАННЯ: 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; 2. Особа, що викликає таке почуття; кохана людина. 3. Те саме, що любов у 2 знач. 4. Дія або стан за знач. *кохати* 1. Почувати, виявляти глибоку сердечну прихильність до особи іншої статі. 3. Дбайливо вирощувати, плекати що-небудь, ходити коло чогось. // Старанно доглядати що-небудь. // Виховувати, ростити когось-небудь, старанно доглядаючи. // *перен.* Виношувати, плекати (намір, думку тощо). і *кохатися* 1. Почувати, виявляти один до одного глибоку сердечну прихильність (про осіб різної статі). 2. Виявляти замилювання до когось, чогось-небудь, захоплюватися, любитися кимсь, чимось; любити. 3. Виховуватися, рости (зазвичай у достатках, у розкоші)» [2: 300];

«ЛЮБОВ: 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; кохання (у 1 знач.). 2. *перен.* Той, кого люблять 3. Стосунки між чоловіком і жінкою, викликані сердечною прихильністю. 4. Інтимні

стосунки з особою іншої статі. 5. Почуття глибокої сердечної прихильності до кого-, чого-небудь. 6. Глибока повага, шанобливе ставлення до людини. // Глибока приязнь, викликана родинними зв'язками. 7. Інтерес до чого-небудь. // Внутрішній, духовний потяг до чого-небудь. // Пристрасть до чого-небудь» [2: 323];

«ЛЮБОВ: 1. Почуття глибокої сердечної приязні до особи іншої статі; стосунки між чоловіком і жінкою, викликані цим почуттям; любові. 2. Той, кого люблять 3. Почуття глибокої сердечної прихильності до кого-, чого-небудь; повага, шанобливе ставлення до людини. 4. Інтерес до чого-небудь; внутрішній, духовний потяг до чого-небудь; пристрасть до чого-небудь» [13: 516; 15: 502];

«ЛЮБОВ: 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі. 2. Почуття глибокої сердечної прив'язаності до кого-, чого-небудь. 3. Внутрішній духовний потяг до чого-небудь» [12: 230; 14: 135; 9: 388];

«ЛЮБОВ: 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі. 2. Почуття глибокої сердечної прив'язаності до кого-, чого-небудь. 3. Інтерес до чого-небудь. 4. Внутрішній духовний потяг до чого-небудь» [5: 220];

«КОХАННЯ: 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; закохання; любов, любя // Особа, що викликає таке почуття; кохана людина. 2. Те саме, що любов 2. 3. Дія або стан за знач. кохати 1, 3 і кохатися» [6: 908];

«ЛЮБОВ: 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; кохання, любові; любові, близькість, інтимність, роман; інтрига, амури. // *перен.* Той, кого люблять; симпатія, пасія, улюбленець, улюблениця, коханий, кохана. // Стосунки між чоловіком і жінкою, викликані сердечною прихильністю. // Інтимні стосунки з особою іншої статі. 2. Почуття глибокої сердечної прив'язаності до кого-, чого-небудь; відданість, пошана, шаноба. // Глибока повага, шанобливе ставлення до людини // Глибока приязнь, викликана родинними зв'язками. 3. Інтерес до чого-небудь; цікавість, потяг // Внутрішній, духовний потяг до чого-небудь. // Пристрасть до чого-небудь» [6: 114];

Анализ словарных дефиниций лексем *любов/кохання* позволил выявить множество признаков, составляющих понятийную основу исследуемого концепта и в целом характерных для украинской языковой картины мира. Имеющиеся в том или ином словаре понятийные признаки отмечены знаком «+», а отсутствующие – знаком «-» (см. таблицу 1).

**Таблица 1. Понятийные признаки концепта *любов/кохання*,
репрезентированные в словарях**

№	Словари												
	Признаки	СУМГ	ВТССУМ	СУМ	УТСО	ВТСУМ	ТССУМЗЛ	ТСУМК	ТСМУМ	ТСУМГ	РУУРТС	ТСУМ	НТСУМ
1	Глубокая сердечная благосклонность/ расположение к лицу другого пола	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2	Влюбленность	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+
3	Чувство	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4	Проявление чувства	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+
5	Тот, кого любят/ вызывающее такое чувство; любимый человек; возлюбленный/ возлюбленная	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+
6	Любимый предмет	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7	Любимец/ любимица	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
8	Симпатия	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
9	Пассия	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
10	Глубокая сердечная привязанность к к.-н., ч.-н.	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
11	Бережное выращивание, пестование ч.-н., хождение около ч.-н. / воспитание к.-н. / усердное ухаживание	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+
12	Воспитание, взращивание, взращение (детей, животных, растений)	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	Воспитание, выращивание (обычно в достатке, роскоши)	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+
14	Вынашивание, лелеяние (намерения, мысли)	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+
15	Проявление восхищения кем-то, увлечения, любования	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+
16	Отношения между мужчиной и женщиной, вызванные сердечной благосклонностью/ расположением	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+
17	Интимные отношения с лицом другого пола	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+
18	Преданность	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
19	Глубокое уважение, почтительное отношение к человеку	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+
20	Глубокая приязнь, вызванная	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+

	родственными связями												
21	Интерес к ч.-н.	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+
22	Любопытство	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
23	Тяга/ влечение	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
24	Внутреннее душевное влечение к ч.-н.	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
25	Страсть к ч.-н.	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+
26	Баловство/ нежность/ любовная ласка	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+
29	Близость	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
30	Интимность	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
31	Роман	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
32	Интрига	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
33	Амуры	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
34	Любовная страсть	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Данные таблицы 1 показывают, что *любовь* для носителей языкового сознания – это, прежде всего, чувство; глубокая сердечная благосклонность, расположение к лицу другого пола; внутреннее душевное влечение к ч.-н. (11 +). Вторыми по степени актуальности выступают признаки интерес к ч.-л.; предмет любви (8 +), глубокое уважение, почтительное отношение к человеку; отношения между мужчиной и женщиной, вызванные сердечной благосклонностью, расположением; страсть к ч.-н. (7 +), а также проявление чувства; глубокая сердечная привязанность к к.-н., ч.-н.; бережное выращивание, пестование, воспитание, усердное ухаживание; воспитание, выращивание (обычно в недостатке и роскоши); вынашивание, лелеяние (намерения, мысли); проявление восхищения кем-то, увлечения, любования; интимные отношения с лицом другого пола; глубокая приязнь, вызванная родственными связями (5 +). Менее частотным является восприятие любви как влюбленности (4 +), а также баловства, нежности, любовной ласки (3 +). Оставшиеся признаки репрезентированы в одном либо двух анализируемых словарях.

В соответствии с таблицей 1 большинство выявленных понятийных признаков концепта, исходя из общности их семантики, можно объединить: 1. *глубокая сердечная привязанность к к.-н./ благосклонность/ расположение к лицу другого пола – отношения между мужчиной и женщиной, вызванные сердечной благосклонностью/ расположением;* 2. *предмет любви;* 3. *глубокая приязнь, вызванная родственными связями;* 4. *интимные отношения с лицом другого пола – любовная страсть – роман – интрига – амуры – баловство/ нежность/ любовная ласка;* 5. *бережное выращивание (обычно в недостатке, роскоши)/ воспитание/ вынашивание/ пестование/ лелеяние/ усердное ухаживание;* 6. *глубокое уважение/ почтительное отношение к человеку/ преданность – близость/ интимность* 7. *влюбленность – симпатия – тяга/ влечение – интерес;*

8. *глубокая сердечная привязанность к ч.-н. – внутреннее душевное влечение к ч.-н. – страсть – любопытство.*

Анализ любовных заговоров украинской магической традиции показал, что в данных текстах встречаются следующие, актуализированные в словарях, понятийные признаки концепта *любов/коханья*:

- *ГЛУБОКАЯ ПРИЯЗНЬ, ВЫЗВАННАЯ РОДСТВЕННЫМИ СВЯЗЯМИ* (*Як невольники й невольниці плачуть за батьком та за матір'ю, за дітками маленькими; як корова за телям, як лошиця за лошам, як ослиця за осям, як море за морем. Даруй же, Господи, щоб так за мною народженною, хрещеною і молитвяною рабою Божою Іван плавав. [17: 36]; Як матери моя за мною побивається, так би за мною убивалась Марія. [17: 45]).*
- *БАЛОВСТВО/ НЕЖНОСТЬ/ ЛЮБОВНАЯ ЛАСКА* (*Як от Бога, так і од тебе, Іване, уся ласка, доброта на мене. Я проти тебе з ласкою, ти до мене з добротою і з ласкою. У мені очі соколині, а брови соболині, а у тебе добра ласка на мене, народженну, хрещену і молитвяну рабу Божу Марію. [17: 37]).*
- *ГЛУБОКАЯ СЕРДЕЧНАЯ ПРИВ'ЯЗАННОСТЬ/ БЛАГОСКЛОННОСТЬ/ РАСПОЛОЖЕНИЕ К ЛИЦУ ДРУГОГО ПОЛА* (*Я до тебе на соколі йду, ти ж глянь на мене соколиними очима і привернися до мене своїм добрим серцем до народженної, хрещеної і молитвяної раби Божої Марії. [17: 37]).*

Анализ украинских любовных заговоров выявил лишь 3 понятийных признака концепта *любов/коханья* из выше выделенных 34, а именно *глубокая приязнь, вызванная родственными связями/ глубокая сердечная привязанность к ч.-н., благосклонность, расположение к лицу другого пола/ баловство, нежность, любовная ласка.*

Задача данной статьи состояла в выявлении совпадений восприятия *любви* носителями «наивного» (по Ю.Д. Апресяну, В.А. Масловой) (языкового) и фольклорно-магического сознаний. Анализ понятийной структуры концепта показал, что таковые совпадения крайне редки. Носителям фольклорно-магического сознания *любовь* представляется прежде всего зависимостью, болезнью, которою любящий страдает, мучается, и от которой можно излечиться. Таким образом, в украинских любовных заговорах реализуется когнитивная метафора (термин Дж. Лакоффа, М. Джонсона) «ЛЮБОВЬ – БОЛЕЗНЬ», что послужит предметом нашего дальнейшего изучения.

Литература

1. ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.

2. ВТСУМ – Великий тлумачний словник української мови [Текст] / Упоряд. Т.В. Ковальова; Худож.-оформлювач Б.П. Бублик. – Харків: Фоліо, 2005. – 767 с. – (Б-ка держ. мови).
3. Зеленько, А.С. Проблеми семасіології в аспекті лінгвістичних парадигм. [монографія] [Текст] / А.С. Зеленько. – В 2-х ч. – Частина 1. – Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 199 с.; Частина 2. – Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 201 с.
4. Зеленько, А.С. Чому ми вивчаємо почуттєвий компонент мовної одиниці? [Текст] / А.С. Зеленько, О.Г. Тараненко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2009. – № 8 (171). – С. 32 – 36.
5. ТСУМ – Івченко, А.О. Тлумачний словник української мови [Текст] / А.О. Івченко / Худож.-оформлювач С.А. Пяткова. – Харків: Фоліо, 2004. – 540 с. – (Б-ка державної мови).
6. НТСУМ – Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. [Текст] / Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – Видання друге, виправлене. – К.: Видавництво «Аконіт», 2003. – Т. 1 – 926 с.; Т. 2 – 926 с.
7. Пименова, М.В. Концепт серце: образ, поняття, символ: [монографія] [Текст] / М.В. Пименова. – Кемерово: КемГУ, 2007. – 500 с. (Серія «Концептуальные исследования». Вып. 9).
8. Попова, З.Д. Слабые места публикаций по когнитивной лингвистике (к проблеме стабилизации и унификации лингвокогнитивной терминологии) [Текст] / З.Д. Попова, И.А. Стернин // Язык. Этнос. Картина мира. – Кемерово: Графика, 2003. – С. 16-23. (Серія «Концептуальные исследования». Вып. 1).
9. РУУРТС – Російсько-український і українсько-російський тлумачний словник [Текст] / За ред. Л.Г. Савченко. – Х.: Прапор, 1999. – 542 с.
10. СУМГ – Словарь української мови: у 4-х т. [Текст] / За ред. Б.Д. Гринченко. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1958. – Т. 2. – 574 с.
11. СУМ – Словник української мови: в 11-ти т. [Текст] – Т. 4 / За ред. М. Л. Мандрика. – К.: Видавництво «Наукова думка», 1973. – 840 с.
12. ТСМУМ – Тлумачний словник-мінімум української мови: Близько 7,5 тис. слів. [Текст] / Уклали Л.О. Ващенко, О.М. Єфімов. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Довіра, 2000. – 534 с. – (Словники України).
13. ТССУМЗЛ – Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика: Близько 60 000 слів [Текст] / За заг. ред. проф. В.С. Калашника. – Х.: ФОП Співак Т. К., 2009. – 960 с.
14. ТСУМГ – Тлумачний словник української мови: Близько 7 000 слів [Текст] / За ред. Д.Г. Гринчишина. – 3-є вид., перероб. і доповн. – К.: Освіта, 1999. – 302 с.

15. ТСУМК – Тлумачний словник української мови: Понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) [Текст] / За ред. д-ра філологічних наук, проф. В.С. Калашника. – Х.: Прапор, 2003. – 992 с.
16. Український тлумачний словник. Словник української мови онлайн [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://language.br.com.ua/кохання>
17. Українські замовляння [Текст] / Упорядник М.Н. Москаленко. – Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1993. – 340 с.
18. Урисон, Е. В. Языковая картина мира vs обиходные представления (модель восприятия в русском языке) / Е. В. Урисон // Вопросы языкознания. – 1998. – № 2. – С. 3 – 21.